

VLADIMIR STRUGAR

UDK: 373.3(497.526)

Izvorni znanstveni članak

Rukopis prihvaćen za tisak: 14. 2. 2018.

DOI: <http://doi.org/10.21857/yvjrdcq8vy>

Osnovno školstvo Bjelovarsko-bilogorske županije 1992./93. – 2016./17.: stanje i perspektive

Sažetak

Bjelovarsko-bilogorska županija, jedna od dvadeset županija u Republici Hrvatskoj, ustrojena je 1992. Autor sažeto, u povijesnom pristupu, prikazuje početak osnovnog školstva na području županije prema školskim područjima: bjelovarsko, čazmansko, garešničko, daruvarsko i grubišnopoljsko. Predmet je empirijskog istraživanja stanje i razvoj osnovnog školstva od 1992./93. do 2016./17. na uzorku od 26 osnovnih škola. Cilj istraživanja bio je prikazati podatke o tri veće teme a to su: organiziranost mreže osnovnih škola, učenici i zaposlenici.

Podatci pokazuju da je u proučavanom razdoblju od 25 godina u osnovnim školama manje 4.574 učenika, a podatci ukazuju i na daljnje smanjivanje broja učenika, što je sukladno postojećim demografskim kretanjima. Osim toga, učenici postižu sve bolji opći uspjeh, a na ponavljanje razreda upućeno je 2016./17. školske godine 0,5 % učenika, što može upućivati na ostvarivanje pedagoške ideje *škola uspjeha za sve*. Uočena je tendencija povećanog zapošljavanja kao posljedica, u većini slučajeva, provedbe zakonskih propisa.

U perspektivi će trebati donijeti novu mrežu osnovnih škola i empirijskim istraživanjima utvrditi čimbenike (školske i obiteljske) koji uvjetuju školski uspjeh te nastaviti popunjavati stručno-pedagoške službe u školama nedostatnim stručnim suradnicima jer se povećava broj učenika s teškoćama u razvoju.

Ključne riječi: Bjelovarsko-bilogorska županija, osnovno školstvo, školsko područje, mreža škola, školski uspjeh, učenici s teškoćama u razvoju, pedagoške mjere, izostanci, zaposleni djelatnici.

1. Uvodni pristup

Proučavanje osnovnog školstva u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, u našem pristupu, usmjereno je na razdoblje od 1992. godine, jer je te godine ustanovljen teritorijalno-upravni ustroj županija u Republici Hrvatskoj, a na temelju *Zakona o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj* koji je donio Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske 29. prosinca 1992. Istraživanjem je obuhvaćeno razdoblje od školske godine 1992./93. do 2016./17., dakle 25 školskih godina.

Spomenimo da je županija u povijesnom razvoju prošla četiri upravno-teritorijalna ustroja: Bjelovarska županija 1871. – 1874., 1874. – 1886., Bjelovarsko-križevačka 1886. – 1922. odnosno 1924. i 1992. ustrojena je Bjelovarsko-bilogorska županija (Slukan Altić, 2008., str. 9). Županija je 1992. godine imala 17 općina s 325 naselja i 144.042 stanovnika¹, a Bjelovar i Daruvar imali su status gradova² (Strugar, 1996., str. 34-35).

Međutim, povijest osnovnog školstva na današnjem području Bjelovarsko-bilogorske županije počinje prije dva i pol stoljeća, odnosno u drugoj polovici 18. st., ali treba napomenuti da su neki crkveni redovi, primjerice dominikanci (Čazma), benediktinci (Daruvar) i pavlini (Velika Trnovitica) već u 12., 13. i 18. st. imali uz svoje samostane neku vrstu škole u kojoj djecu poučavaju osnovama pismenosti i praktičnim djelatnostima.

Razvoj i stanje školstva u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji uobičajeno se proučava prema školskim područjima, a to su: bjelovarsko, čazmansko, daruvarsko, garešničko i grubišnopoljsko školsko područje. Radi ilustracije tvrdnje o početcima osnovnog školstva, spomenut ćemo samo podatke o prvim osnovnim (pučkim) školama na pojedinim školskim područjima.

Na bjelovarskom školskom području prva osnovna škola samo za dječake, za šestero djece časnika i na njemačkom jeziku utemeljena je 5. studenoga 1761. godine. Kada je odobren upis i djevojčicama, utemeljena je 1776. godine i tzv. djevojačka škola (Strugar, 1998., str. 459-460).

Osnovno školstvo na čazmanskom području počinje u Čazmi već početkom 13. st., kada je biskup Stjepan II. osnovao Čazmanski zborni kaptol i školu 1232. godine. Školu su vodili dominikanci. U Čazmi je 1724. sjedište krajiškog vojvodstva i te se godine, kao i 1759., spominje njemačka trivijalna škola. Uz nju je od 1850. bila i općinska škola.

¹ Prema popisu stanovništva 2011. u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji bilo je 119.764 stanovnika ili 24.278 stanovnika manje u usporedbi s brojem stanovnika 1991.

² Status grada stekli su još Čazma, Garešnica i Grubišno Polje 1997. prema Zakonu o područjima županija, gradova i općina Republike Hrvatske. *Narodne novine*, br. 10, 1997.

Dostupni podatci pokazuju da je u Daruvaru 1790. škola za pravoslavnu djecu. Međutim, benediktinci su brinuli o obrazovanju već znatno prije, vjerojatno u 12. st., kada su 1170. (ili 1270. god.) osnovali samostan u Sv. Jeleni de Podborje u Bijeljoj, nedaleko od Daruvara.

Na grubišnopoljskom školskom području do konca 18. st. utemeljena je samo jedna od današnjih dviju škola, i to ona u Grubišnom Polju 1786. kao njemačka trivijalna škola i u Velikom Grđevcu 1802. godine.

Na garešničkom školskom području izgleda da je među prvim školama utemeljena ona u Velikoj Trnovitici 1759. kao njemačka trivijalna škola, a sve do 1781. pripadala je vjerojatno pavlinima, svećeničkom redu koji je do te godine imao svoj samostan u Velikoj Trnovitici. Uz trivijalnu školu, kao njezina priprema, djelovala je i općinska škola od 1828. Njemačka je trivijalna škola zatvorena 1873., a općinska je pretvorena u opću pučku školu.

Jedno od obilježja osnovnoga školstva u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji – a koje se nalazi i u suvremenom školstvu – postojanje je škola kojima su zadovoljavane vjerske potrebe i potrebe pojedinih pripadnika nacionalnih manjina. Osnovane su tzv. pravoslavne škole u Velikoj Pisanici (1755.), Daruvaru (1790.), Rovišću (1830.), Velikom Grđevcu (1802.), Novoseljanima (1790.), Velikom Vukovju (1827.), Bjelovaru (1893.), zatim za potrebe mađarske nacionalne manjine u Pašijanu (1909. – 1921.), Bedeniku (1908.), Velikoj Pisanici (1904.), Daruvaru (1904. – 1921.), Grubišnom Polju (1909.). Posebno dugu tradiciju imaju škole za potrebe češke nacionalne manjine jer su osnivane češke škole i razredni odjeli, primjerice u Končanici (1859.), Hercegovcu (tečaj češkog jezika od 1923. do 1925. kada počinje raditi Čehoslovačka škola), Daruvaru (1922.), Bjelovaru (1925.), Grubišnom Polju (1924.), Velikim Zdencima (1926.). Osim toga, u Bjelovaru se spominje Židovska škola (1887.) i Československa škola Masarykova (1925.) i dr. (Strugar, 1998., str. 463).

Ilustrirali smo pomoću podataka o osnivanju prvih osnovnih škola na školskim područjima temelje današnjem osnovnom školstvu u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, a koje je predmetom cjelovitijeg istraživanja i interpretacije od školske godine 1992./93. do 2016./17.

2. Metodologija istraživanja

Cilj istraživanja je pomoću kvantitativnih podataka prikazati razvoj osnovnog školstva u tri područja, a to su organiziranost mreže osnovnog školstva, učenikova postignuća i kretanje ljudskog kapitala (broj zaposlenih).

Na temelju tako definiranog cilja postavljena su tri globalna zadatka:

Istražiti organiziranost mreže osnovnih škola s obzirom na broj osnovnih škola s područnim školama, broj učenika i razrednih odjela, učenike prognanike i izbjeglice te školovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina.³

Istražiti neka obilježja učenika pri čemu su određena tri posebna zadatka:

a) analizirati opći uspjeh učenika na kraju školske godine pri čemu je težište na istraživanju strukture općeg uspjeha učenika razredne i predmetne nastave te utvrđivanju nastavnih predmeta s većim brojem negativnih ocjena;

b) prikazati podatke o organiziranim školskim djelatnostima kojima se zadovoljavaju učenikove posebne potrebe kao što je sudjelovanje učenika u dopunskoj nastavi, dodatnom radu, izbornoj nastavi i izvannastavnim aktivnostima.

c) istražiti podatke o izostancima učenika, učenicima s teškoćama u razvoju, primijenjenim pedagoškim mjerama te o opravdanim i neopravdanim izostancima.

3. Proučiti kretanje broja zaposlenih djelatnika (učitelji razredne i predmetne nastave, ravnatelji, stručno-pedagoška služba i ostali).

U uzorku istraživanje bilo je obuhvaćeno 26 redovnih osnovnih škola, a broj učenika kretao se od 1992./93. školske godine 13.440 do 8.866 školske godine 2016./17. S obzirom na veličinu uzorka s dosta vjerojatnosti se može pretpostaviti da bi se podatci ovog istraživanja mogli naći i u drugim hrvatskim županijama pa se stoga može očekivati i širi njegov značaj.

Podatke od 1992./93. do 2010./11. školske godine ustupio je Ured državne uprave Pododsjek za prosvjetu, od 2011./12. do 2016./17. dostavile su autoru osnovne škole uz pomoć Upravnog odjela za obrazovanje, kulturu i sport Bjelovarsko-bilogorske županije.⁴

3. Rezultati i njihova interpretacija

3.1. Organiziranost mreže osnovnih škola

Zakonima o osnovnom školstvu uređuje se mreža škola općinskog ili gradskog upravno-teritorijalnog područja. Kao temeljni dokument o osnovnom školstvu na području određene lokalne jedinice i područne (regionalne) samouprave utvrđuju se sjedišta osnovnih škola, statusna obilježja, nazivi škola, mjesta u kojima se izvode programi osnovnog školovanja i upisna područja iz kojih su učenici dužni pohađati školu (*Zakon o osnovnom školstvu*, 1990.). *Zakon o osnovnom školstvu* (2001.) uređuje da se osnovna škola, kao javna ustanova, može imati jednu ili više područnih škola,

³ Istraživanjem nije obuhvaćeno osnovnoškolsko glazbeno obrazovanje.

⁴ Djelomice su korišteni podatci Ministarstva znanosti i obrazovanja i Državnog zavoda za statistiku.

a ona nije pravna osoba, ali obavlja djelatnost osnovnog školstva kao podružnica osnovne škole. Isto tako, osnovno školovanje obuhvaća školovanje darovite djece, djece s teškoćama u razvoju, osnovno glazbeno, baletno i sportsko školovanje, obrazovanje odraslih i školovanje djece pripadnika nacionalnih manjina.

Mrežu osnovnih škola za svoje područje utvrđuje lokalna zajednica odnosno njezino predstavničko tijelo, primjerice skupština općine i Grada Zagreba (1990.), predstavničko tijelo županije/Grada Zagreba (2001.), odnosno predlažu osnivači (gradovi i županije) uz prethodnu suglasnost ministra (Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, 2008.).

Tablica 1. Podatci o broju učenika, razrednih odjela i područnih škola 1992./93. – 2016./17. (N = 26 osnovnih škola⁵)

ŠKOLSKA GODINA	BROJ PŠ	BROJ UČENIKA I RAZREDNIH ODJELA				SVEUKUPNO		
		– IV. RAZRED		V. – VIII. RAZRED		Učenika	Razrednih odjela	Prosjek učenika
		Učenika	Razrednih odjela	Učenika	Razrednih odjela			
1992./93.	84	6.544	321	6.896	271	13.440	592	22,7
1993./94.	82	6.796	328	6.864	274	13.660	602	22,7
1994./95.	82	6.792	322	6.831	270	13.623	592	23,0
1995./96.	83	6.603	322	6.783	274	13.386	596	22,5
1996./97.	83	6.375	322	6.722	272	13.097	594	22,0
1997./98.	84	6.254	326	6.789	272	13.043	598	21,8
1998./99.	82	6.281	328	6.770	273	13.051	601	21,7
1999./00.	81	6.146	328	6.564	270	12.710	598	21,7
2000./01.	82	6.074	333	6.414	268	12.488	601	20,7
2001./02.	83	5.962	340	6.287	265	12.249	605	21
2002./03.	80	5.919	334	6.198	267	12.117	601	20
2003./04.	80	5.988	335	6.008	263	11.996	598	20
2004./05.	80	5.908	334	5.943	262	11.851	596	20

⁵ Među 26 redovnih osnovnih škola je i V. osnovna škola u Bjelovaru, koja je počela raditi 1962. godine za djecu s teškoćama u razvoju i danas ostvaruje programe rada s djecom lake mentalne retardacije s utjecajnim teškoćama u razvoju te umjerene i teže mentalne retardacije. Osim 26 redovnih osnovnih škola u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji je od školske godine 2000./01. Centar *Rudolf Steiner* u Daruvaru za učenike s utjecajnim teškoćama u razvoju i razvojnim rizicima. S obzirom na to da je osnivač ustanove Ministarstvo rada i socijalne skrbi, Centar nije u sustavu osnovnog školstva Bjelovarsko-bilogorske županije. Školske godine 2015./16. Centar je pohađalo 43 učenika.

ŠKOLSKA GODINA	BROJ PŠ	BROJ UČENIKA I RAZREDNIH ODJELA				SVEUKUPNO		
		– IV. RAZRED		V. – VIII. RAZRED		Učenika	Razrednih odjela	Prosjek učenika
		Učenika	Razrednih odjela	Učenika	Razrednih odjela			
2005./06.	80	5.760	331	5.902	264	11.662	595	20
2006./07.	80	5.558	333	5.836	265	11.394	598	19
2007./08.	80	5.302	326	5.953	272	11.255	598	19
2008./09.	80	5.007	326	5.906	272	10.913	598	18
2009./10.	80	4.850	328	5.755	271	10.605	599	18
2010./11.	81	4.568	321	5.572	269	10.140	590	17,2
2011./12.	78	4.514	319	5.310	266	9.824	585	16,8
2012./13.	77	4.480	319	5.051	265	9.531	584	16,3
2013./14.	81	4.525	318	4.817	261	9.342	579	16,1
2014./15.	81	4.598	323	4.508	253	9.106	576	15,8
2015./16.	80	4.533	317	4.372	253	8.905	570	15,6
2016./17.	78	4.520	319	4.346	245	8.866	564	15,7

U proteklih 25 godina (1992./93. – 2016./17.) u osnovnim je školama manje 4.574 učenika, ili 35 %, što znači da je manje 183 učenik godišnje ili 6 razrednih odjela godišnje. Slikovito rečeno, to je kao da je školske godine 2016./17. prestalo raditi 17 osnovnih škola, odnosno sve osnovne škole, njih 16, na čazmanskome, daruvarskom, garešničkom i grubišnopoljskom školskom području i jedna škola s 280 učenika na bjelovarskom školskom području. Navedeni podatci, bez dublje i šire analize te sagledavanja u hrvatskom kontekstu, ukazuju na izrazite demografske probleme s kojima se već sada susreće Bjelovarsko-bilogorska županija i koji će se u budućnosti još više pokazati. Rezultati jednog ranijeg istraživanja pokazali su da smanjenje broja učenika osnovne škole nije ravnomjerno prema školskim područjima, a najizraženije je smanjenje na garešničkom, daruvarskom i bjelovarskom školskom području (Strugar, 2004., str. 128). Taj problem možemo sagledati i na sljedeći način. Školske godine 1992./93. osnovne škole s obzirom na broj učenika razvrstane su u šest skupina: škole s više od 1.000 učenika (5 škola), škole od 800 do 1.000 učenika (2 škole), škole od 600 do 800 učenika (2 škole), škole od 400 do 600 učenika (3 škole), škole od 200 do 400 učenika (9 škola) i škole od 100 do 200

učenika (4 škole) i jedna škola s manje od 100 učenika.⁶ Uzmemo li podatke o broju učenika na kraju školske godine 2016./17., dobivamo pet skupina tako da nema niti jedne osnovne škole s više od 800 učenika a bilo ih je sedam 1992./93. Nova je podjela: škole od 600 do 800 učenika (7 škola), škole od 400 do 600 učenika (2 škole), škole od 200 do 400 učenika (8 škola), škole od 100 do 200 učenika (6 škola) i škole s manje od 100 učenika (2 škole).

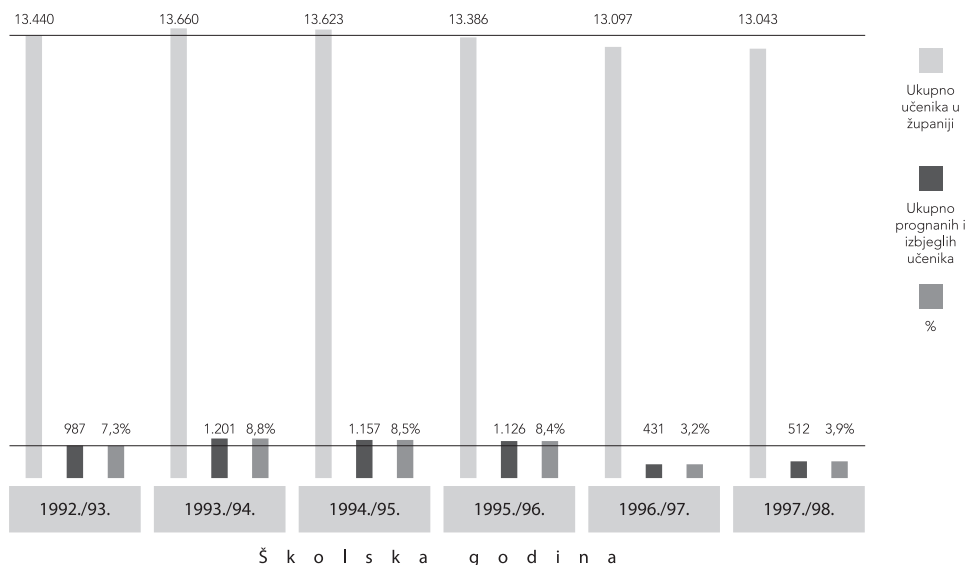
Na temelju toga, statistički gledano, u 25 godina moglo se očekivati smanjenje broja razrednih odjela za njih 152, ali u stvarnosti smanjio se broj razrednih odjela za 28. U razrednoj je nastavi manje 2.024 učenika i 2 razredna odjela manje, a u predmetnoj nastavi je 2.550 učenik manje i 26 razrednih odjela manje. Smanjenje broja učenika utjecalo je i na prosječan broj učenika u razrednom odjelu (22,7 : 15,7) kao i na smanjenje broja područnih škole (84 : 76) jer je trajno ili privremeno prestalo raditi njih sedam, primjerice u Golubinjaku (2008./09.), Imsovcu (2015./16.), Kokincu i Staroj Ploščici (2016./17.), Slovinskoj Kovačici (2017./18), ali je međutim obnovljen rad u Batinjanima (2001./02.).

O stanju i, u stanovitom smislu budućnosti područnih škola i školstva u cjelini, dosta pouzdano pokazuju podatci o broju upisanih učenika u I. razred školske godine 2017./18. Prema podatcima u sedam područnih škola ili 9,2 % nije upisan niti jedan učenik u I. razred. Zapravo raspon od nijednog do pet upisanih učenika obuhvaća 50 područnih škola ili 65,8 %, dok s više od pet učenika obuhvaćaju 26 škola ili 34,2 %. Možemo stoga pretpostaviti da će se broj učenika u područnim školama smanjivati pa i dovesti u pitanje njihovo postojanje. Upravo podatci o broju upisanih učenika u I. razred s istraživanjem broja rođene djece koja će se upisati u osnovnu školu, čine temelj za stvaranje projekcije o demografskom kretanju i budućnosti mreže osnovnih škola na području Bjelovarsko-bilogorske županije, što je izravno povezano s populacijskom politikom za ukupan društveni razvoj Hrvatske (Wertheimer-Baletić, 2017., str. 7).

3.2. Učenici prognanici i izbjeglice

U ukupnom broju učenika od 1992./93. do 1997./98., tijekom Domovinskog rata, u osnovnim školama Bjelovarsko-bilogorske županije bilo je učenika koji su imali status prognanika i izbjeglica. Prema službenim procjenama, u Republici Hrvatskoj bilo je 5. prosinca 1991. godine „oko 46.000 prognane i izbjegle predškolske djece, 57.600 učenika osnovne škole i 24.700 učenika srednje škole“ (Bežen, 1991., str. 232).

⁶ Odnosi se na Petu osnovnu školu u Bjelovaru, odgojno-obrazovnu ustanovu za učenike s većim teškoćama u razvoju u kojoj broj učenika ne prelazi stotinu.

Slika. Podatci o učenicima prognanicima i izbjeglicama u osnovnim školama

Osnovne su škole nastavu organizirale, s obzirom na ratne okolnosti, u tri obrazovana razdoblja tako da je nastavna godina trajala od 14. rujna do 18. lipnja. Škole su primjenjivale *Nastavni plan i program u ratnim uvjetima* (1991.) pri čemu su mogle, ovisno o okolnostima, ostvariti tri modela: redoviti nastavni plan i program u cijelosti, reducirani nastavni plan i program, tj. „model 70%“ i „model 20%“. Škole su u ratnom razdoblju, i pored stanovitih poteškoća, ostvarivale redoviti nastavni plan i program odnosno propisanih 175 nastavnih radnih dana.

Učenicima prognanicima i izbjeglicama prema zakonskim propisima dodijeljene su školske knjige i osigurana prehrana u školskim kuhinjama. Posebna im je pomoć pružena u nastavnom radu i lakšem prevladavanju gubitka vlastita doma, materijalnih dobara, vlastite škole⁷ i doživljavanja ratnih strahota te smrti jednog od roditelja, a školske godine 1997./98. evidentirano 100 učenika kojima je jedan od roditelja poginuo ili nestao u ratu, dok su tri učenika ranjena ili su stekli invaliditet.

3.3. Školovanje učenika na jeziku i pismu nacionalnih manjina

Od 1992./93. do 1999./2000. školske godine učenici nacionalnih manjina ostvarivali su svoja prava u odgoju i obrazovanju na temelju *Zakona o odgoju i obrazovanju*

⁷ Prema nepotpunim podacima u ratnim je operacijama do početka prosinca 1991. „oštećeno ili uništeno 66 predškolskih ustanova, 195 osnovnih škola, 58 srednjih škola i 15 fakulteta“ (Bežen, 1991., str. 233).

na jezicima narodnosti (1979.) i Zakona o odgoju i obrazovanju na jezicima i pismu nacionalnih manjina (2000.).

Tablica 2. Broj škola i učenika u kojima se nastava izvodi na češkom jeziku (model A) ili se njeguje češki jezik (model C)

ŠKOLSKA GODINA	BROJ ŠKOLA MATIČNA/ PODRUČNA	NASTAVA NA ČEŠKOM JEZIKU – BR. UČENIKA	NJEGOVANJE ČEŠKOG JEZIKA I KULTURE – BR. UČENIKA	UKUPNO UČENIKA	%
1992./93.	3	480	510	990	7,4
1993./94.	3	474	520	994	7,3
1994./95.	4	474	379	853	6,3
1995./96.	4	468	474	942	7,0
1996./97.	7	455	441	896	6,8
1997./98.	6	438	549	987	7,6
1998./99.	5	422	270	692	5,3
1999./00.	5	392	329	721	5,7
2000./01.	5	360	308	668	5,3
2001./02.	4	347	336	683	5,6
2002./03.	4	435	295	730	6,0
2003./04.	4	335	273	608	5,1
2004./05.	4	336	299	645	5,4
2005./06.	4	334	310	644	5,5
2006./07.	5	311	297	608	5,3
2007./08.	6	319	299	618	5,5
2008./09.	6	326	268	594	5,4
2009./10.	6	331	259	590	6,6
2010./11.	6	321	238	559	5,5
2011./12.	8 + 8	363	282	645	6,7
2012./13.	8 + 8	321	275	596	6,3
2013./14.	9 + 8	308	298	606	6,5
2014./15.	8 + 8	313	297	610	6,7
2015./16.	8 + 8	321	286	607	6,8
2016./17.	8 + 8	295	330	625	7,0

Školovanje pripadnika nacionalnih manjina ostvaruje se u županiji prema dva modela i to: prema modelu A, što znači da se cjelokupna nastava izvodi na jeziku i pismu nacionalne manjine uz obavezno učenje hrvatskoga jezika u istom broju sati u kome se uči jezik manjine i prema modelu C prema kojem se nastava izvodi na hrvatskom nastavnom jeziku uz dodatne nastavne satove za njegovanje jezika i kulture nacionalne manjine (učenje jezika i književnosti nacionalne manjine, zemljopisa, povijesti, glazbene i likovne kulture).⁸

U Republici Hrvatskoj prema popisu stanovništva 1991. godine živi 13.086 pripadnika češke narodnosti ili 0,3% u ukupnom stanovništvu.⁹ Najveći je broj Čeha u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Radi ostvarivanja prava na odgoj i obrazovanje organizirana je nastava na češkom jeziku i njegovanje češkog jezika, što je posebnost osnovnog školstva Bjelovarsko-bilogorske županije i izraz multikulturalizma. U proučavanom razdoblju broj osnovnih škola bio je promjenljiv pa se kretao od tri do sedam osnovnih škola. Nastava na češkom jeziku i njegovanje češkoga jezika bila je organizirana u analiziranom razdoblju bez prekida u tri osnovne škole, s nekim područnim školama, i to su: Osnovna škola *Jana Amosa Komenskog* Daruvar, Osnovna škola *Josipa Ružičke* Končanica i Osnovna škola *Ivana Nepomuka Jemeršića* Grubišno Polje, dok je više ili manje školskih godina češki jezik bio u više škola: u Osnovnoj školi u Dežanovcu od 1994./95. školske godine, u Osnovnoj školi u Siraču od 1996./97. s prekidom od tri školske godine (1998./99. – 2000./01.), u Osnovnoj školi *Slavka Kolara* Hercegovac od 1996./97. do 2000./01., u Osnovnoj školi *Vladimira Nazora* Daruvar jednu školsku godinu (1996./97.) i Prvoj osnovnoj školi u Bjelovaru od 2007./08. školske godine.

Prema podacima broj učenika na nastavi češkog jezika smanjivao se tijekom godina (480 : 295) kao i u njegovanju češkog jezika (510 : 330) ili ukupno je na kraju promatranog razdoblja manje 365 učenik na što je utjecalo opće smanjenje broja učenika u školama.

Osim češkog jezika, osnovne su škole školske godine 2016./17. organizirale prema modelu C i učenje jezika drugih nacionalnih manjina: u pet se škola (IV. osnovna škola Bjelovar, Češka osnovna škola *Jana Amosa Komenskog* Daruvar, Osnovna škola Dežanovac, Osnovna škola Velika Pisanica i Osnovna škola *Ivana Nepomuka Jemeršića* Grubišno Polje) uči mađarski jezik, u dvije srpski jezik (Osnovna škola Dežanovac i Osnovna škola *Vladimira Nazora* Daruvar) i u tri osnovne škole albanski jezik (II. osnovna škola Bjelovar, Osnovna škola *Ivana viteza Trnskog* Nova Rača i Osnovna škola Velika Pisanica).

⁸ Prema Zakonu iz 2000. može se organizirati i model B, a on omogućuje izvođenje nastave dvojezično tako da se prirodna skupina predmeta uči na hrvatskom jeziku, a društvena skupina predmeta na jeziku nacionalne manjine.

⁹ Broj Čeha u Hrvatskoj: 1948. = 28.994; 1953. = 25.967; 1971. = 19.001; 1981. = 15.061 (Vodvarka, 1993).

4. Učenici subjekti odgoja i obrazovanja

4.1. Opći školski uspjeh

Nema sumnje da je uspjeh učenika, izražen brojčanim ocjenama, jedan od temeljnih školskih varijabli, a pobuđuje širok interes učenika, roditelja i društva te posebno pedagogije odnosno školske dokimologije, znanstvene discipline koja proučava ispitivanje i procjenjivanje učeničkih odgojno-obrazovnih postignuća u školi (Grgin, 1986). Osim toga, ocjena i ocjenjivanje predmet su zakonskoga uređivanja. Određuje se iskazivanje uspjeha i općeg uspjeha brojčanim ocjenama u pojedinim nastavnim predmetima, što je aritmetička sredina pozitivnih ocjena iz svakog nastavnog predmeta (Zakon 1990., 2001., 2008.).

Određivanje brojčane ocjene uspjeha u nekom nastavnom predmetu ili ocjene općeg uspjeha završna je etapa u procesu učenikova vrednovanja postignuća. Kako nam nije cilj baviti se šire aspektima vrednovanja odnosno ocjenjivanja, spomenut ćemo u osnovnim naznakama nekoliko pedagoških spoznaja o višestrukoj funkciji ocjene, ocjenjivanju kao dijelu vrednovanja učenikova postignuća, čimbenicima koji utječu na ocjenu i težnji ostvarivanja ideje o *školi uspjeha za sve*.

Višestruka je funkcija ocjene: informativna (za učenika, učitelja, roditelja i društvo), motivacijska (jača interes), prognostička (pretpostavlja budući razvoj i napredovanje), klasifikacijska (razvrstava učenike u neke kategorije i omogućuje uspoređivanje) a ona je i sredstvo napredovanja (promocije) u društvu.

Nije opravdano s pedagoškom motrišta izjednačavati ocjenjivanje i vrednovanje, jer je vrednovanje širi pojam i uključuje, kao završnu etapu, ocjenu/ocjenjivanje. Stoga je vrednovanje postupak utvrđivanje ostvarivanja ili postizanja općih i posebnih, operacionaliziranih ciljeva ili ishoda učenja koji obuhvaća: praćenje i vođenje učenika tijekom odgojno-obrazovnog procesa, provjeravanje postignuća ishoda učenja (usmeno, pisano, praktično) i ocjenjivanje, tj. utvrđivanje brojčane ocjene kako je dogovoreno u našem sustavu odgoja i obrazovanja. Prema tome, u analizi učenikova postignuća, u istraživanju uzroka uspjeha ili neuspjeha nužno je istražiti i kvalitetu ostvarivanja dviju početnih etapa – praćenje i vođenje i mnogostruke mogućnosti provjeravanja uspjeha.

Pri sagledavanju ocjena ili ocjenjivanja, pa i na temelju prikazanih podataka, nužno je uzimati u obzir čimbenike koji utječu na ocjenu učenikova uspjeha. Dokimološka su istraživanja čimbenike svrstava u tri skupine:

- a) Čimbenici koji sudjeluju pri oblikovanju učeničkih odgovora na ispituu: nedovoljna jasnoća i neodređenost odgovora, učenikove verbalne mogućnosti, mogućnost opažanja i vještog korištenja percipiranim podatcima, čuvstvena otpornost;

- b) Čimbenici koji ovise o učitelju/nastavniku kao mjernom instrumentu: osobna jednadžba, halo-efekt, „logička“ pogreška, pogreška sredine, pogreška diferencijacije, pogreška kontrasta, tendencija prilagodavanja kriterija ocjenjivanja kvaliteti učeničke skupine;
- c) Čimbenici koji ovise o tehnici ispitivanja i ocjenjivanja na usmenom ispitivanju i ispravljanju pisanih radova (Grgin, 1986).

Osim dokimoloških spoznaja o ocjenjivanju i čimbenicima koji utječu na uspjeh, rezultati istraživanja upućuju na opravdanost sagledavanje učenikova postignuća u širem kontekstu koji čine obilježja učenika i njihove okoline, učitelji i nastavni proces te škola i ravnatelji.

Referirajući se na jedno domaće istraživanje, u kojem su nađene podudarnosti s rezultatima nekih stranih istraživanja, „može se općenito zaključiti da su obilježja učenika i njegove okoline mnogo bolji prediktori obrazovanoga postignuća nego obilježja učitelja i nastave“ (Babarović, Burušić, Šakić, 2009., str. 679).

Ukratko, među obilježjima učenika i njihove okoline najbolji prediktori boljega postignuća jesu viši obrazovni status učenikove majke i oca, život učenika u cjelovitoj obitelji, potom je spol učenika najbolji prediktor uspjeha u nastavi hrvatskoga i engleskog jezika dok status učenika – putnika umanjuje njegov uspjeh u nekim predmetima (Babarović, Burušić, Šakić, 2009., str. 679).

Obilježja učitelja i nastavnog procesa koja nešto bolje utječu na uspjeh jesu: spol (bolji uspjeh postižu učenici koje poučavaju učiteljice), poučava li učitelj mentor ili savjetnik i kontinuitet poučavanja istog učitelja.

Stručnost organizacije nastavnog procesa (kvalificiranost učitelja) nije jasno povezana s uspjehom, osim u nastavi engleskog jezika i kemije, dok radni staž učitelja ima nejasnu povezanost s uspjehom (Babarović, Burušić, Šakić, 2009., str. 680).

Osim toga, obilježja škole i ravnatelja vrlo malo pridonose objašnjenju postignuća učenika. Ipak se može uočiti da malo bolje rezultate u ispitima postižu učenici iz škola s manjim brojem učenika, u školama u kojima je osnivač grad, školama koje su kadrovske i stručno ekipirane te školama čiji ravnatelj ima više godina radnog staža. U cjelini, rezultati ovog istraživanja, na uzorku od 842 redovne osnovne škole i 44.801 učenika, pokazuju da „više od 90 % objašnjenoga varijabiliteta obrazovnoga postignuća odlazi na obilježja učenika, dok na obilježja učitelja, nastave, škole i ravnatelja odlazi oko 10 %“ (Babarović, Burušić, Šakić, 2009., str. 682).

Postupak ocjenjivanja te ocjena kao rezultat, nema sumnje, složena je i kompleksna pedagoško-psihološka tema, ali je i važna društvena tema jer ocjena (je li i znanje?) osigurava osobi društvenu promociju. U tom kontekstu valja sagledavati i težnju učenika, kao i naglašeno roditelja, za što višom ocjenom, ponajčešće od-

ličnom, čime se stvara svojevrsna kultura ocjene odličan (*odličnosti*). Naredni naši podatci ukazuju na takvu tendenciju.

Istaknutu želju učenika i roditelja za postizanjem odličnog uspjeha možemo razumjeti. Drugo je pitanje je li ona i realna te je treba dovoditi u vezi s brojnim čimbenicima koji utječu na učenikov uspjeh i ocjenu. Možda bismo navedenu tendenciju *odličnosti* mogli promatrati i kao tendenciju ostvarivanja inovacije u osnovnom školstvu poznatu pod nazivom *pedagogija uspjeha za sve* koja se „sve više nameće kao glavni cilj u mnogim obrazovnim sustavima“, kako se ističe u izvješću Vijeća Europe iz 1988. godine (Baert, Galton, Honeth i sur., 1989., str. 8). Objašnjava se dalje da je *pedagogija uspjeha* dio „globalnih ciljeva odgojno-obrazovnog sistema. Ta se pedagogija temelji na ideji jednakosti i uzajamnosti, a središnja joj je ideja da svako dijete (i u najširem smislu riječi svaki pojedinac putem permanentnog obrazovanja) može postići određenu razinu osposobljenosti uz pomoć diferencirane nastave, odnosno diferenciranih metoda rada.“ (Baert, Galton, Honeth i sur., 1989., str. 84). Jedan od poticaja tim nastojanjima teorijski je pružila knjiga Williama Glassera *Svaki učenik može uspjeti* (2001.). Međutim, ova rasprava ne može obuhvatiti svu složenost operacionalizacije navedene ideje o *pedagogiji uspjeha za sve* te se spominje kao poticaj za širu stručnu raspravu i kao ozbiljna tema za obrazovnu politiku. Studija *Ponavljanje razreda tijekom obrazovanja u Europi: Propisi, statistike* pokazala je kako se prakse između zemalja uvelike razlikuju. Dok primjerice u Sloveniji, Ujedinjenoj Kraljevini, Islandu i Finskoj vrlo je nizak postotak ponavljanja (manje od 3 %), dotle u Belgiji (francuska zajednica), Španjolskoj, Francuskoj, Luksemburgu i Portugalu razred ponavlja više od 30 % učenika. U studiji se navodi kako ponavljanje razreda ovisi više o obrazovnoj kulturi i učiteljevoj/nastavnikovoj procjeni nego o djetetovom uspjehu.¹⁰

Tablica 3. Pregled općeg uspjeha učenika na kraju školske godine nakon popravnih i predmetnih i razrednih ispita

ŠKOLSKA GODINA	UKUPNO UČENIKA	BROJ UČENIKA KOJI PRELAZE U VIŠI RAZRED		NE PRELAZE U VIŠI RAZRED – NEGATIVNE OCJENE		NE PRELAZI U VIŠI RAZRED – NEOCIJENJENI		UKUPNO PONAVLJA RAZRED
		Ukupno	%	Ukupno	%	Ukupno	%	Broj / %
1992./93.	13.440	13.147	97,8	235	1,7	58	0,4	293 (2,2)
1993./94.	13.660	13.147	97,6	287	2,1	38	0,3	325(2,4)
1994./95.	13.623	13.372	98,2	227	1,7	24	0,2	251(1,8)
1995./96.	13.386	13.188	98,5	183	1,4	15	0,1	198(1,5)
1996./97.	13.097	12.892	98,4	182	1,4	23	0,2	205(1,6)

¹⁰ Vidjeti: <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/>

1997./98.	13.043	12.905	98,9	137	1,0	1	0,01	138(1,1)
1998./99.	13.051	12.865	98,6	159	1,2	27	0,2	186(1,4)
1999./00.	12.710	12.551	98,8	133	1,0	26	0,2	159(1,2)
2000./01.	12.488	12.397	99,3	77	0,6	14	0,1	91(0,7)
2001./02.	12.249	12.117	98,9	110	0,9	22	0,2	132(1,1)
2002./03.	12.117	12.014	99,1	80	0,7	23	0,1	103(0,9)
2003./04.	11.996	11.913	99,3	65	0,5	18	0,2	83(0,7)
2004./05.	11.851	11.784	99,4	53	0,5	14	0,1	67(0,5)
2005./06.	11.662	11.609	99,5	47	0,4	6	0,1	53(0,4)
2006./07.	11.394	11.327	99,4	58	0,5	9	0,1	67(0,6)
2007./08.	11.255	11.187	99,4	57	0,5	11	0,1	68(0,6)
2008./09.	10.913	10.809	99,0	92	0,9	12	0,1	104(0,9)
2009./10.	10.605	10.537	99,4	63	0,5	5	0,05	68(0,6)
2010./11.	10.140	10.047	99,1	91	0,9	2	0,01	93(0,9)
2011./12.	9.824	9.767	99,4	57	0,6	-	-	57(0,6)
2012./13.	9.531	9.484	99,5	47	0,5	-	-	47(0,5)
2013./14.	9.342	9.300	99,6	42	0,4	-	-	42(0,4)
2014./15.	9.106	9.054	99,4	52	0,6	-	-	52(0,6)
2015./16.	8.905	8.864	99,5	41	0,5	-	-	41(0,5)
2016./17.	8.866	8.822	99,5	44	0,5	-	-	44(0,5)

Radi usporedbe i uočavanja trenda u općem uspjehu učenika spomenut ćemo da je u Republici Hrvatskoj (prema podacima Ministarstva prosvjete i športa, 2000.) školske godine 1969./70. razred ponavljalo 10,1 % učenika i da se postotak ponavljača u narednim godinama stalno smanjivao da bi školske godine 1999./2000. razred ponavljalo 0,6 % učenika osnovne škole.

Isto tako, opći uspjeh učenika u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji u analiziranom je razdoblju bio sve bolji. Prema podacima školske godine 1992./93. razred je uspješno završilo 97,8 % učenika, a 99,5 % školske godine 2016./17. Prema tome, postotak se učenika koji ponavljaju razred smanjio (2,2 % : 0,5%), prateći trend u Republici Hrvatskoj.

Tablica 4. Distribucija ocjena općeg uspjeha učenika razredne nastave bez uspjeha na popravnom, predmetnom ili razrednom ispitu¹¹

ŠKOLSKA GODINA	BROJ UČENIKA	PRELAZI U VIŠI RAZRED S OPĆIM USPJEHOM					S 1 negativnom/opisno	PROLAZI RAZRED	PONA-VLJA RAZRED	NEOCI-JENJENI	POLAGANJE ISPITA
		5	4	3	2						
1992./93.	6.544	2.797 (42,7)	2.188 (33,4)	1.290 (19,7)	116 (1,8)	51 (0,8)	6.442 (98,4)	69 (1,1)	20 (0,3)	13 (0,2)	
1993./94.	6.796	3.014 (44,3)	1.871 (27,5)	1.484 (21,8)	195 (2,9)	56 (0,8)	6.620 (97,4)	87 (1,3)	38 (0,6)	56 (0,8)	
1994./95.	6.792	3.097 (45,6)	2.139 (31,5)	1.267 (18,6)	133 (1,9)	65 (0,9)	6.701 (98,6)	76 (1,1)	3 (0,04)	12 (0,2)	
1995./96.	6.603	2.989 (45,3)	2.129 (32,2)	1.241 (18,7)	111 (1,7)	61 (0,9)	6.531 (98,9)	51 (0,8)	5 (0,07)	16 (0,2)	
1996./97.	6.375	3.029 (47,5)	2002 (31,4)	1.100 (17,2)	120 (0,2)	65 (1,0)	6.316 (99,1)	48 (0,7)	6 (0,09)	5 (0,07)	
1997./98.	6.254	3.014 (48,2)	1.924 (30,7)	1.095 (17,5)	110 (1,7)	65 (1,0)	6.208 (99,3)	42 (0,6)	- -	4 (0,06)	
1998./99.	6.281	3.076 (48,9)	1.952 (31,1)	1.043 (16,6)	84 (1,3)	65 (1,0)	6.220 (99,0)	65 (1,0)	7 (0,1)	10 (0,1)	
1999./00.	6.146	3.046 (49,5)	1.896 (30,8)	993 (16,1)	67 (1,1)	69 (1,1)	6.071 (98,7)	59 (0,9)	9 (0,1)	7 (0,1)	
2000./01.	6.074	3.085 (50,8)	1.869 (30,7)	961 (15,8)	71 (1,2)	58 (0,9)	6.044 (99,5)	23 (0,4)	7 (0,1)	-	
2001./02.	5.962	3.170 (53,1)	1.832 (30,7)	844 (14,1)	44 (0,7)	45 (0,7)	5.935 (99,5)	25 (0,4)	2 (0,03)	-	
2002./03.	5.919	3.209 (54,2)	1.792 (30,3)	791 (13,3)	43 (0,7)	49 (0,8)	5.884 (99,4)	28 (0,4)	7 (0,1)	-	
2003./04.	5.988	3.291 (54,9)	1.863 (31,1)	745 (12,4)	23 (0,4)	48 (0,8)	5.970 (99,7)	16 (0,2)	2 (0,03)	-	

¹¹ Od školske godine 1992./93. do 1999./2000. u tablicama 5,6,7 distribucija ocjena općeg uspjeha prikazuju se podatci na svršetku školske godine (15. lipnja), što znači da nisu obuhvaćene ocjene općeg uspjeha prije nego što su učenici/učenice polagali popravni, predmetni ili razredni ispit. Od školske godine 2000./2001. u tablicama su cjeloviti podatci o ocjenama općeg uspjeha. Takvo prikazivanje podataka uvjetovala je metodologija izrade izvještaja o uspjehu na kraju školske godine.

2004./05.	5.908	3.348 (56,6)	1.797 (30,4)	679 (11,5)	20 (0,3)	53 (0,9)	5.897 (99,8)	7 (0,1)	4 (0,06)	-
2005./06.	5.760	3.280 (56,9)	1.750 (30,3)	657 (11,4)	16 (0,3)	44 (0,7)	5.747 (99,7)	12 (0,2)	1 (0,01)	-
2006./07.	5.558	3.168 (56,9)	1.640 (29,5)	664 (11,9)	24 (0,4)	51 (0,9)	5.547 (99,8)	10 (0,2)	1 (0,01)	-
2007./08.	5.302	3.077 (58,0)	1.531 (28,8)	612 (11,5)	16 (0,3)	55 (1,0)	5.291 (99,8)	7 (0,1)	4 (0,07)	-
2008./09.	5.007	2.878 (57,4)	1.480 (29,5)	575 (11,5)	16 (0,3)	43 (0,8)	4.994 (99,7)	13 (0,2)	2 (0,03)	-
2009./10.	4.850	2.843 (58,6)	1.402 (28,9)	563 (11,6)	13 (0,2)	23 (0,4)	4.844 (99,8)	4 (0,08)	2 (0,04)	-
2010./11.	4.568	2.660 (58,2)	1.368 (29,9)	485 (10,6)	14 (0,3)	34 (0,7)	4.561 (99,8)	7 (0,2)	-	-
2011./12	4.514	2.680 (59,3)	1.341 (29,7)	435 (9,6)	8 (0,1)	30/13 ¹² (0,9)	4.507 (99,8)	7 (0,2)	-	-
2012./13.	4.480	2.635 (58,8)	1.346 (30,0)	436 (9,7)	7 (0,1)	33/15 (1,1)	4.472 (99,8)	8 (0,2)	-	-
2013./14.	4.525	2.714 (59,9)	1.298 (28,6)	453 (10,0)	2 (0,04)	32/14 (1,0)	4.513 (99,7)	12 (0,3)	-	-
2014./15.	4.598	2.740 (59,6)	1.360 (29,5)	425 (9,2)	10 (0,2)	32/17 (1,1)	4.584 (99,7)	14 (0,3)	-	-
2015./16.	4.533	2.769 (61,1)	1.252 (27,6)	422 (9,3)	35 (0,8)	28/22 (1,1)	4.528 (99,9)	5 (0,1)	-	-
2016./17.	4.520	2.819 (62,3)	1.261 (27,9)	398 (8,8)	5 (0,1)	20/12 (0,7)	4.515 (99,9)	5 (0,1)	-	-

U distribuciji ocjena općeg uspjeha učenika razredne nastave znatno je povećan postotak odličnih učenika pa je školske godine 2016./17. s odličnim općim uspjehom razred završilo 62,3 % učenika (42,7 : 62,3 %). Istodobno, smanjivao se postotak učenika koji su razred završili s vrlo dobrim, dobrim i dovoljnim uspjehom te broj učenika koji ponavljaju razred zbog negativnih ocjena (1,1 : 0,1 %).

¹² Od školske godine 2011./12. do 2016./17. dodani su podaci o učenicima V. osnovne škole koji prelaze u viši razred jer se ocjenjuju opisno.

Tablica 5. Distribucija ocjena općeg uspjeha učenika predmetne nastave bez uspjeha na popravnom, predmetnom ili razrednom ispitu

ŠKOLSKA GODINA	BROJ UČENIKA	PRELAZI U VIŠI RAZRED S OPĆIM USPJEHOM					S 1 negati- vnom/ opisno	PROLAZI RAZRED	PONA- VLJA RAZRED	NEOCI- JENJENI	ISPITI
		5	4	3	2						
1992./93.	6.896	1.759 (25,5)	2.088 (30,3)	1.987 (28,8)	289 (4,2)	- -	6.123 (88,8)	149 (2,2)	38 (0,5)	586 (8,5)	
1993./94.	6.864	1.739 (25,3)	2.038 (29,7)	1.997 (29,1)	239 (3,5)	- -	6.013 (87,6)	195 (2,8)	- -	656 (9,5)	
1994./95.	6.831	1.663 (24,3)	2.084 (30,5)	2.049 (30,0)	189 (2,8)	- -	5.985 (87,6)	135 (1,9)	22 (0,3)	689 (10,0)	
1995./96.	6.783	1.860 (27,4)	2.147 (31,6)	1.898 (28,0)	131 (1,9)	1 (0,01)	6.037 (89,0)	107 (1,8)	15 (0,2)	624 (9,2)	
1996./97.	6.722	1.911 (28,4)	2.177 (32,4)	1.803 (26,8)	138 (2,1)	1 (0,01)	6.030 (89,7)	109 (1,6)	13 (0,2)	570 (8,4)	
1997./98.	6.789	1.966 (28,9)	2.289 (33,7)	1.856 (27,3)	135 (1,9)	1 (0,01)	6.247 (92,0)	71 (1,0)	13 (0,2)	458 (6,7)	
1998./99.	6.770	2.093 (30,9)	2.234 (33,0)	1.757 (25,9)	132 (1,9)	4 (0,05)	6.220 (91,9)	99 (1,5)	19 (0,3)	432 (6,3)	
1999./00.	6.564	2.021 (30,8)	2.202 (33,5)	1.751 (26,6)	133 (2,0)	4 (0,06)	6.111 (93,1)	72 (1,1)	23 (0,3)	352 (5,3)	
2000./01.	6.414	2.025 (31,5)	2.147 (33,4)	1.903 (29,6)	272 (4,2)	6 (0,09)	6.347 (98,9)	54 (0,8)	7 (0,1)	-	
2001./02.	6.287	1.988 (31,6)	2.089 (33,2)	1.857 (29,5)	248 (3,9)	0	6.182 (98,3)	85 (1,3)	20 (0,3)	-	
2002./03.	6.198	2.047 (33,0)	2.104 (33,9)	1.767 (28,5)	212 (3,4)	0	6.130 (98,9)	52 (0,8)	16 (0,2)	-	
2003./04.	6.008	2.010 (33,4)	2.019 (33,6)	1.755 (29,2)	159 (2,6)	0	5.943 (98,9)	50 (0,8)	15 (0,2)	-	
2004./05.	5.943	2.015 (33,9)	1.946 (32,7)	1.737 (29,2)	189 (3,2)	0	5.887 (99,1)	46 (0,8)	10 (0,2)	-	
2005./06.	5.902	2.040 (34,5)	1.979 (33,5)	1.699 (28,8)	144 (2,4)	0	5.862 (99,3)	35 (0,6)	5 (0,08)	-	

2006./07.	5.836	1.894 (32,4)	2.121 (36,3)	1.661 (28,4)	104 (1,8)	0	5.780 (99,0)	48 (0,8)	8 (0,1)	-
2007./08.	5.953	1.992 (33,4)	2.091 (35,1)	1.691 (28,4)	122 (2,0)	0	5.896 (99,0)	50 (0,8)	7 (0,1)	-
2008./09.	5.906	1.858 (31,4)	2.124 (35,9)	1.712 (28,9)	119 (2,0)	0	5.817 (98,5)	79 (1,3)	10 (0,2)	-
2009./10.	5.755	1.823 (31,7)	2.032 (35,3)	1.728 (30,0)	110 (1,7)	0	5.693 (98,9)	59 (1,0)	3 (0,05)	-
2010./11.	5.572	1.751 (31,4)	1.956 (35,1)	1.679 (30,1)	100 (1,8)	0	5.486 (98,4)	86 (1,5)	-	-
2011./12.	5.310	1.708 (32,2)	1.874 (35,3)	1.513 (28,5)	151 (2,8)	14 ² (0,3)	5.260 (99,1)	50 (0,9)	-	-
2012./13.	5.051	1.580 (31,3)	1.839 (36,4)	1.445 (28,6)	132 (2,6)	16 (0,3)	5.012 (99,2)	39 (0,8)	-	-
2013./14.	4.817	1.501 (31,2)	1.821 (37,8)	1.331 (27,6)	119 (2,4)	15 (0,3)	4.787 (99,4)	30 (0,6)	-	-
2014./15.	4.508	1.451 (32,2)	1.718 (38,1)	1.205 (26,7)	78 (1,7)	18 (0,4)	4.470 (99,1)	38 (0,8)	-	-
2015./16.	4.372	1.446 (33,4)	1.675 (38,3)	1.153 (26,3)	40 (0,9)	22 (0,5)	4.336 (99,2)	36 (0,8)	-	-
2016./17.	4.346	1.420 (32,6)	1.686 (38,8)	1.148 (26,4)	31 (0,7)	22 (0,5)	4.307 (99,1)	39 (0,9)	-	-

U predmetnoj se nastavi distribucija općeg uspjeha učenika ponešto razlikuje u usporedbi s razrednom nastavom kad se posebno analizira odličan i vrlo dobar uspjeh. U predmetnoj se nastavi povećao postotak odličnih (25,5 : 32,6 %) i vrlo dobrih učenika (30,2 : 38,8 %), ali je pri tome manji postotak učenika koji su razred završili s dobrim (28,8 : 26,4 %) i dovoljnim uspjehom (4,2 : 0,7 %). Određeni broj učenika V. osnovne škole Bjelovar prešao je u naredni razred s jednom negativnom ocjenom.

Analiziramo li postotak općeg uspjeha i njegovu distribuciju u cjelini (razredna i predmetna nastava), uočiti ćemo trend povećanja postotka odličnog i vrlo dobrog općeg uspjeha, a smanjenje postotka učenika koji su završili razred s dobrim i dovoljnim uspjehom, odnosno onih koji ponavljaju razred (*Tablica 6*).

Tablica 6. Distribucija ocjena općeg uspjeha učenika razredne i predmetne nastave bez uspjeha na popravnom, predmetnom ili razrednom ispitu

ŠKOLSKA GODINA	BROJ UČENIKA	PRELAZI U VIŠI RAZRED S OPĆIM USPJEHOM					S 1 negativnom/opisno	PROLAZI RAZRED	PONA-VLJA RAZRED	NEOCI-JENJENI	ISPITI
		5	4	3	2						
1992./93.	13.440	4.556 (33,9)	4.276 (31,8)	3.277 (24,4)	405 (0,3)	51 (0,8)	12.565 (93,5)	218 (1,6)	58 (0,4)	599 (4,4)	
1993./94.	13.660	4.753 (34,8)	3.909 (28,6)	3.481 (25,5)	434 (3,2)	56 (0,4)	12.633 (92,5)	277 (2,0)	38 (0,3)	712 (5,2)	
1994./95.	13.623	4.760 (34,9)	4.223 (30,9)	3.316 (24,3)	322 (2,4)	65 (0,5)	12.686 (92,1)	211 (1,5)	25 (0,2)	701 (5,1)	
1995./96.	13.386	4.849 (36,2)	4.276 (31,9)	3.139 (23,4)	242 (1,8)	62 (0,4)	12.568 (93,9)	158 (1,2)	20 (0,1)	640 (4,8)	
1996./97.	13.097	4.940 (37,7)	4.179 (31,9)	2.903 (22,1)	258 (1,9)	66 (0,5)	12.346 (94,3)	157 (1,2)	19 (0,1)	575 (4,4)	
1997./98.	13.043	4.980 (38,2)	4.213 (32,3)	2.951 (22,6)	245 (1,8)	66 (0,5)	12.455 (95,5)	113 (0,8)	13 (0,1)	462 (3,5)	
1998./99.	13.051	5.169 (39,6)	4.186 (32,0)	2.800 (21,4)	216 (1,6)	69 (0,5)	12.440 (95,3)	143 (1,1)	26 (0,2)	442 (3,4)	
1999./00.	12.710	5.067 (39,8)	4.098 (32,2)	2.744 (21,6)	200 (1,6)	78 (0,6)	12.187 (95,9)	131 (1,0)	32 (0,2)	360 (2,8)	
2000./01.	12.488	5.110 (40,9)	4.016 (32,1)	2.864 (22,9)	343 (2,7)	64 (0,5)	12.397 (99,3)	77 (0,6)	14 (0,1)	-	
2001./02.	12.249	5.158 (42,1)	3.921 (32,0)	2.701 (22,0)	292 (2,4)	45 (0,3)	12.117 (98,9)	110 (0,9)	22 (0,2)	-	
2002./03.	12.117	5.256 (43,4)	3.896 (32,1)	2.558 (21,1)	255 (2,1)	49 (0,4)	12.014 (99,1)	80 (0,6)	23 (0,2)	-	
2003./04.	11.996	5.301 (44,2)	3.882 (32,3)	2.500 (20,8)	182 (1,5)	48 (0,4)	11.913 (99,3)	66 (0,5)	17 (0,1)	-	
2004./05.	11.851	5.363 (45,2)	3.743 (31,6)	2.416 (20,4)	209 (1,7)	53 (0,4)	11.784 (99,4)	53 (0,4)	14 (0,1)	-	
2005./06.	11.662	5.320 (45,6)	3.729 (31,9)	2.356 (20,2)	160 (1,4)	44 (0,4)	11.609 (99,5)	47 (0,4)	6 (0,05)	-	
2006./07.	11.394	5.062 (44,4)	3.761 (33,0)	2.325 (20,4)	128 (1,1)	51 (0,4)	11.327 (99,4)	58 (0,5)	9 (0,07)	-	
2007./08.	11.255	5.069 (45,0)	3.622 (32,2)	2.303 (20,4)	138 (1,2)	55 (0,5)	11.187 (99,4)	57 (0,5)	11 (0,09)	-	

2008./09.	10.913	4.736 (43,4)	3.604 (33,0)	2.290 (21,0)	136 (1,2)	43 (0,4)	10.809 (99,0)	92 (0,8)	12 (0,1)	-
2009./10.	10.605	4.666 (44,0)	3.434 (32,4)	2.291 (21,6)	123 (1,1)	23 (0,2)	10.537 (99,3)	63 (0,6)	5 (0,04)	-
2010./11.	10.140	4.411 (43,5)	3.324 (32,8)	2.164 (21,3)	114 (1,1)	34 (0,3)	10.047 (99,1)	93 (0,9)	-	-
2011./12.	9.824	4.388 (44,6)	3.215 (32,7)	1.948 (19,8)	159 (1,6)	30/27 ¹³ (0,6)	9.767 (99,4)	57 (0,6)	-	-
2012./13.	9.531	4.215 (44,2)	3.185 (33,4)	1.881 (19,7)	139 (1,5)	33/31 (0,7)	9.484 (99,5)	47 (0,5)	-	-
2013./14.	9.342	4.215 (45,1)	3.119 (33,3)	1.784 (19,1)	121 (1,3)	32/29 (0,6)	9.300 (99,5)	42 (0,4)	-	-
2014./15.	9.106	4.191 (46,0)	3.078 (33,8)	1.630 (17,9)	88 (0,9)	32/35 (0,7)	9.054 (99,4)	52 (0,5)	-	-
2015./16.	8.905	4.215 (47,3)	2.927 (32,8)	1.575 (19,7)	75 (0,8)	28/44 (0,8)	8.864 (99,5)	41 (0,4)	-	-
2016./17.	8.866	4.239 (47,8)	2.947 (33,2)	1.546 (17,4)	36 (0,4)	20/34 (0,6)	8.822 (99,5)	44 (0,5)	-	-

Prema podacima odličan opći uspjeh povećao se s 33,9 % na 47,8 %, dakle za 13,9 %, zatim vrlo dobar uspjeh s 31,8 % na 33,2 % (+ 1,4 %), dok je smanjen dobar opći uspjeh (7 %) i dovoljan uspjeh (2,6 %). Osim toga, za 1,1 % smanjen je broj učenika koji ponavljaju razred.

U razrednoj nastavi učenici I. razreda u najvećem postotku ponavljaju razred i postotak ponavljača kreće se od 2,2 % do 0,1 %, dok najbolje prolaze učenici III. i IV. razreda u kojima se postotak ponavljača kreće od 0,9 % u III. i 1,1 % u IV razredu do 0,0 %. U predmetnoj nastavi najveći je postotak ponavljača u V. razredu u rasponu od najviše 4,3 % do najmanje 0,4 %, a najmanje u VIII. razredu u kojem je raspon ponavljanja između 2,2 % i 0,3 %. U cjelini gledajući i ova analiza kretanja postotka ponavljanja po razredima prati već poznate spoznaje. Međutim, aktualizira se problem neuspjeha učenika I. razreda.

¹³ Od školske godine 2011./12. do 2016./17. dodani su podatci o učenicima V. osnovne škole koji prelaze u viši razred jer se ocjenjuju opisno. U tablici 7 zbirni su podatci.

4.2. Nastavni predmeti s najviše negativnih ocjena

Tablica 7. Podatci o broju negativnih ocjena po predmetima u predmetnoj nastavi

ŠKOLSKA GODINA	NASTAVNI PREDMETI									UKUPNO
	Hrv. jezik	Mate- matika	Engle- ski jezik	Pri- roda	Bio- logija	Kemi- ja	Fizi- ka	Povi- jest	Geogra- fija	
1992./93.	409	545	146	70	29	104	69	147	142	1.702
1993./94.	447	589	152	72	45	97	78	166	154	1.848
1994./95.	399	619	157	74	41	111	75	160	162	1.850
1995./96.	323	541	121	32	22	66	54	117	124	1.441
1996./97.	166	354	130	27	10	34	37	89	123	1.012
1997./98.	227	358	97	45	15	35	27	104	95	1.034
1998./99.	262	351	135	38	32	47	20	122	99	1.138
1999./00.	233	331	92	50	26	38	13	107	83	1.013
2000./01.	176	293	107	23	20	18	14	99	57	832
2001./02.	137	171	45	49	23	19	16	70	67	615
2002./03.	98	138	36	17	16	16	14	50	30	436
2003./04.	89	125	66	13	21	26	16	50	37	447
2004./05.	102	149	47	12	16	7	14	68	38	465
2005./06.	84	164	26	16	13	12	15	74	24	438
2006./07.	86	170	41	18	20	18	28	42	41	472
2007./08.	81	175	48	17	26	16	12	54	34	467
2008./09.	111	207	98	30	22	38	19	109	69	711
2009./10.	75	159	119	21	17	36	20	64	49	567
2010./11.	100	190	111	26	26	38	52	88	57	695
Ukupno	3.605	5.629	1.774	650	440	776	593	1.780	1.485	17.183
%	20,9	32,8	10,3	3,8	2,6	4,5	3,5	10,4	8,6	100,0

Nastava matematike na prvom je mjestu po postotku negativnih ocjena (1992./93. – 2010./11.) s 32,8 %, slijedi hrvatski jezik (20,9 %), povijest (10,4 %), engleski jezik (10,3 %), geografija (8,6 %) itd. Može se reći da prvo i drugo mjesto prema broju negativnih ocjena tradicionalno zauzimaju matematika i hrvatski jezik. To su nastavni predmeti koji i prema novijim rezultatima istraživanja (na uzorku od 2.674 učenika prosječne dobi od 14 godina) imaju visoke rangove prema „razumljivosti“, primje-

rice, matematika je na 12., a hrvatski jezik na 10. mjestu, dok su prema „težini“ matematika na 1. mjestu, a hrvatski jezik na 3. mjestu (Baranović, 2006., str. 183). Prema preferencijama nastavnih predmeta 5,9 % učenika „najviše voli“ matematiku, a 3,3 % hrvatski jezik (Baranović, 2006., str. 196-200). Može se zamijetiti da se povijest (10,4 %) i geografija (8,6 %) približavaju skupini nastavnih predmeta s većim postotkom negativnih ocjena, potiskujući tako nastavu fizike (3,5 %) i kemije (4,5 %) koji su u prethodnim školskim razdobljima bili u skupini s nastavom matematike i hrvatskoga jezika.

4.3. Prema školi *uspjeha za sve*

Tablica 8. Podatci o broju učenika koji ponavljaju razred (1993./94. – 2016./17.)

ŠKOLSKA GODINA	BROJ UČENIKA KOJI PONAVLJAJU RAZRED						
	Ne ponavlja	1-2	3-4	5-6	7-8	9-10	Više od 10 učenika
1993./94.	1	4	3	4	2	2	10
1994./95.	1	7	3	2	3	2	8
1995./96.	2	5	8	3	1	2	5
1996./97.	4	3	6	4	1	3	5
1997./98.	5	3	9	3	2	-	4
1998./99.	5	3	5	4	2	-	7
1999./00.	4	3	7	5	-	1	6
2000./01.	12	5	1	3	2	2	1
2001./02.	7	7	4	-	3	-	5
2002./03.	9	4	3	4	1	-	5
2003./04.	9	9	2	2	-	-	4
2004./05.	9	8	3	3	1	-	2
2005./06.	9	9	5	1	-	2	-
2006./07.	9	8	3	3	-	2	1
2007./08.	8	10	3	1	2	1	1
2008./09.	4	8	4	5	2	1	2
2009./10.	5	12	3	3	2	-	1
2010./11.	9	7	4	2	1	-	3
2011./12.	8	7	6	3	1	1	-
2012./13.	10	8	5	3	-	-	-

2013./14.	13	5	6	1	-	1	-
2014./15.	10	6	7	1	1	1	-
2015./16.	11	8	6	-	-	1	-
2016./17.	13	7	3	2	-	1	-
1993./94. %	3,8	15,4	11,5	15,4	7,7	7,7	38,5
2016./17. %	50,0	26,9	11,5	7,7	-	3,8	-

Postotak broja osnovnih škola u kojima nema ponavljanja razreda uočljivo je u stalnom porastu (3,8 : 50,0 %), što je osobito izraženo od školske godine 2010./11. Na drugoj strani sve je manji postotak škola u kojima veći broj učenika ponavlja razred, što ilustrira postotak da je 1993./94. bilo 38,5 % škola u kojima je bilo više od deset učenika koji ponavljaju razred (primjerice 50, 48, 40 ili 37 učenika u pojedinoj školi). U toj je situaciji tendencija povećavanja postotka škola u kojima ponavlja razred od jedan do četiri učenika, odnosno s druge strane smanjivanje postotkom škola s većim brojem ponavljača, a osobito onih u kojima je više od deset ponavljača. Prema tome, u osnovnim školama uočljiva je tendencija u ostvarivanju ideje o školi uspjeha za sve. Nema sumnje kako će traženje uzroka tome postati jedan od zanimljivih i vrlo značajnih istraživačkih poticaja, osobito u kontekstu postignuća naših učenika (koja su ispod prosjeka) na međunarodnim ispitivanjima kao što je Međunarodno provjeravanje postignuća (Programme for International Student Assessment, PISA) (Strugar, 2004).¹⁴

4.4. Učenici različitih potreba i mogućnosti – pomoć individualnom razvoju

Zakoni o osnovnom školstvu kao i nastavni planovi i programi u Hrvatskoj propisivali su i omogućavali da škole organiziraju oblike rada kojima će se zadovoljiti razvojne potrebe pojedinih učenika ili skupina učenika. Prema tome, škole organiziraju, između ostalih oblika rada, dopunski i dodatni odgojno-obrazovni rad, izbornu nastavu i izvannastavne aktivnosti. Navedeni su oblici odgojno-obrazovnog rada i pomoći namijenjeni učenicima kojima je potrebna povremena pomoć u učenju i nadoknađivanju znanja, stjecanju sposobnosti i vještina u nekom nastavnom predmetu (dopunska nastava), učenicima koji pokazuju stalno visoka postignuća i mogu brže napredovati (dodatni rad), učenicima koji izaberu određeni nastavni predmet kao poželjan za proučavanje (izborna nastava) i učenicima koji pokazuju osobit smisao

¹⁴ Hrvatska je uključena u međunarodno ispitivanje odlukom Vlade Republike Hrvatske od 15. svibnja 2003. godine.

za stvaralaštvo i motivaciju (izvannastavne aktivnosti) (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2006.).

Tablica 9. Podatci o broju učenika uključenih u dopunsku nastavu i dodatni odgojno-obrazovni rad

ŠKOLSKA GODINA	DOPUNSKA NASTAVA			DODATNI RAD		
	Br. skupina	Br. učenika	%	Br. skupina	Br. učenika	%
1992./93.	693	3.977	29,6	189	1.330	9,9
1993./94.	685	4.048	21,8	229	1.577	11,5
1994./95.	821	4.122	30,3	207	1.762	12,9
1995./96.	775	4.277	32,0	310	2.237	16,7
1996./97.	728	4.312	32,9	313	2.625	20,0
1997./98.	785	4.723	36,2	267	2.279	17,5
1998./99.	711	4.333	33,2	304	2.585	19,8
1999./00.	623	3.798	29,9	322	2.680	21,1
2000./01.	722	4.245	34,0	333	2.696	21,6
2001./02.	714	3.745	30,6	354	2.845	23,2
2002./03.	730	3.997	32,9	489	3.624	29,9
2003./04.	768	4.323	36,0	496	3.501	29,2
2004./05.	748	4.011	33,8	482	3.376	28,5
2005./06.	707	4.280	36,7	514	3.646	31,2
2006./07.	742	4.002	35,1	551	3.610	31,7
2007./08.	740	4.051	36,0	512	3.514	31,2
2008./09.	470	3.701	33,9	564	3.762	34,5
2009./10.	489	1.828	17,2	347	1.860	17,5
2010./11.	728	3.910	38,5	557	3.927	38,7
2011./12.	659	2.912	29,6	578	3.383	34,4
2012./13.	645	3.523	35,8	585	3.438	35,0
2013./14.	650	3.381	34,4	576	3.436	35,0
2014./15.	628	3.345	34,0	559	3.231	32,9
2015./16.	629	3.240	33,0	559	3.326	33,9
2016./17.	1.106	3.547	36,1	595	3.457	35,2

Analizirajući broj odgojno-obrazovnih skupina i broj uključenih učenika u dopunskoj i dodatnoj nastavi zamjetljivo se povećao broj skupina, npr. u dopunskoj nastavi (693 : 1106) i dodatnoj nastavi (189 : 595). Međutim, broj učenika u skupinama u dopunskoj nastavi je smanjen (3.977 : 3.547) pa je prosjek učenika u skupinama bio 3,2 učenika 2016./17., dok je 1992./93. prosječno bilo 5,7 učenika. Učenici su najviše uključeni u nastavi hrvatskoga jezika, matematike i stranog jezika.

U dodatnoj nastavi (u nastavi matematike, hrvatskoga jezika, stranog jezika, prirode i društva, geografije, kemije, biologije, fizike, povijesti) povećavao se broj učenika u skupinama (1.330 : 3.457), ali se, zbog općeg smanjivanja broja učenika, smanjio i prosječan broj učenika u skupinama (7,0 : 5,8). Manji prosječni broj učenika u skupinama može se promatrati kao preduvjet za zadovoljavanje individualnih potreba i individualnih razlika učenika te sukladno tome i primjene individualnih oblika odgojno-obrazovnog rada, što se na ovoj razini analize (uz određeni rizik) može dovoditi u vezi i s općim uspjehom učenika.

Tablica 10. Podatci o učenicima uključenim u izbornu nastavu i izvannastavne aktivnosti

ŠKOLSKA GODINA	IZBORNA NASTAVA			IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI		
	Br. skupina	Br. učenika	%	Br. skupina	Br. učenika	%
1992./93.	567	10.845	80,7	455	8.471	63,0
1993./94.	650	12.520	91,6	444	7.880	57,7
1994./95.	623	11.977	87,9	502	9.377	68,8
1995./96.	673	13.154	98,2	553	9.806	73,2
1996./97.	669	13.383	102,1	568	10.888	83,1
1997./98.	716	13.873	106,4	572	9.830	75,4
1998./99.	744	14.234	109,1	683	11.064	84,8
1999./00.	738	13.461	105,9	520	9.336	73,5
2000./01.	786	14.318	114,6	698	10.612	84,9
2001./02.	807	14.062	114,8	646	11.599	94,5
2002./03.	763	12.750	105,2	664	11.240	92,7
2003./04.	787	13.539	112,8	663	11.106	92,6
2004./05.	880	15.269	128,8	669	10.980	92,7
2005./06.	888	15.155	129,9	586	10.186	87,3
2006./07.	921	15.553	136,5	551	9.216	80,9
2007./08.	1.070	17.352	154,2	608	10.113	89,8

2008./09.	1.030	15.950	146,2	629	9.269	84,9
2009./10.	1.018	15.501	146,2	607	8.945	84,3
2010./11.	1.051	15.640	154,2	617	8.733	86,1
2011./12.	1.006	14.048	143,0	610	7.438	75,7
2012./13.	1.012	15.081	153,5	638	7.926	80,6
2013./14.	990	18.757	190,9	637	7.909	80,5
2014./15.	970	13.436	136,7	656	7.061	71,8
2015./16.	994	13.493	137,3	659	7.309	74,4
2016./17.	949	13.230	134,7	664	8.050	81,9

Izborna nastava obuhvaćala je iz godinu u godinu sve veći broj učenika, a i povećavao se broj odgojno-obrazovnih skupina (567 : 949). Nastava vjeronauka je među izbornim predmetima od 1992./93. kad je neki od izbornih predmeta odabralo 80,7 % učenika, a 134,7 % školske godine 2016./17. To ukazuje da su učenici osim izborne nastave vjeronauka odabrali još neki nastavni predmet, primjerice, strani jezik (njemački ili engleski jezik), informatiku i dr.

U izvannastavnim aktivnostima povećan je broj skupina (455 : 664) te postotak uključenih učenika (63,0 % : 81,9 %), čime škole omogućuju učenicima zadovoljavanje različitih interesa (sportskih, kulturno-umjetničkih, tehničko-informatičkih i dr.).

4.5. Učenici s teškoćama u razvoju

U radu osnovne škole posebno mjesto ima odgojno-obrazovni individualizirani rad s učenicima s lakim teškoćama u razvoju pomoću dva vida integracije: potpuna integracija (primjena posebno prilagođenih programa za svakog učenika integriranog u redovni razredni odjel) i djelomična (učenici s lakom mentalnom retardacijom, ostvaruje nastavni program hrvatskog jezika, matematike i prirode i društva u posebnim razrednim odjelima, dok druge nastavne predmete uče u redovitom razrednom odjelu) (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2006.).

Tablica 11. Podatci o broju učenika s teškoćama u razvoju prema vrsti teškoće 1998./99. – 2006./07. i 2011./12. – 2016./17.¹⁵

ŠKOLSKA GODINA	VRSTA TEŠKOĆE								UKUPNO	%
	Učenje	Vid	Sluh	Govor	Invali- ditet	LMR	Ponaša- nje	Mješo- vite		
1998./99.	278	13	2	17	7	98	35	40	490	3,8
1999./00.	226	23	3	27	12	179	25	101	596	4,7
2000./01.	217	16	3	13	6	157	17	108	536	4,3
2001./02.	220	47	4	26	10	106	12	93	518	4,2
2002./03.	220	13	4	23	10	174	12	93	549	4,5
2003./04.	322	5	4	23	9	126	33	90	612	5,1
2004./05.	290	3	4	39	13	154	53	75	631	5,3
2005./06.	288	2	3	48	11	141	51	102	646	5,5
2006./07.	364	2	3	46	9	139	52	98	712	6,2
2011./12.	237	13	3	43	17	129	25	355	822	8,3
2012./13.	272	3	5	51	14	129	40	342	856	8,9
2013./14.	256	4	5	49	15	98	25	321	773	8,3
2014./15.	267	4	6	48	18	113	26	282	764	8,4
2015./16.	279	5	7	54	18	92	18	332	805	9,0
2016./17.	258	5	8	50	16	87	19	337	780	8,8

Iz podataka se može zaključiti prije svega kako se iz godine u godinu povećavao broj učenika s teškoćama u razvoju integriranih u redovan sustav obrazovanja (490 : 780), što znači da je u osnovnim školama integrirano 5 % učenika više školske godine 2016./17. u odnosu na 1992./93. (3,8 : 8,8 %). Prema vrstama teškoća u razvoju najveći je broj učenika s poteškoćama u učenju i kreće se od 217 do 364 učenika, broj učenika s mješovitim poteškoćama (npr. gluho dijete ali pokazuje pasivnost i odbija suradnju i sl.) kreće se od 40 do 355 učenika, s lakom mentalnom retardacijom (LMR) od 92 do 179 učenika, s poteškoćama u ponašanju od 12 do 53 učenika, u poteškoćama govora od 13 do 54 i dalje su učenici koji imaju poteškoće vida, sluha ili su invalidni. Odgojno-obrazovni rad s učenicima različitih poteškoća

¹⁵ U tablici nisu prezentirani podatci o učenicima s teškoćama u razvoju u kontinuitetu (1992./93. – 2016./17.), nego u dva razdoblja 1998./99. – 2006./07. i 2011./12. – 2016./17. zbog toga što se tijekom analiziranih 25 godina primijenjene različite metodologije vođenja podataka pa smo stoga uzeli podatke godina u kojima je metodologija bila ista.

u razvoju vrlo je zahtjevan pa je stoga učitelju potrebna pomoć različitih struka, primjerice, pedagoga, psihologa, defektologa, socijalnih radnika, liječnika i drugih. Stoga obrazovna politika mora omogućiti svakoj školi cjelovitu stručno-pedagošku službu u kojoj bi bili navedeni stručnjaci.

4.6. Pedagoške mjere

Pedagoške su mjere predmet zakonskih odredbi, ali i nekih znanosti, primjerice pedagogije i psihologije. Zakoni uobičajeno pedagoške mjere povezuju, s jedne strane s iznimnim rezultatima (usmena i pisana pohvala i nagrada), a s druge strane s povredama dužnosti (opomena, ukor, strogi ukor i preseljenje u drugu školu (Zakon, 2008.).

Prema spoznajama pedagogije pedagoške su mjere odgojna sredstva kojima se podupire razvitak pozitivnih, a sprečavaju negativne osobine i činovi (Vukasović, 2001., str. 373). Pedagoške se mjere dijele na sredstva usmjeravanja, sredstva poticanja i sredstva sprečavanja. Pedagoške mjere prema zakonskim odredbama svrstavaju se u dvije skupine: sredstva poticanja (pohvala i nagrada) i sredstva sprečavanja (kazne).

Sredstva poticanja i sprečavanja imaju različite učinke na učenike i odrasle osobe. Učenika potičemo, primjerice pohvalom i nagradom radi motiviranja na dobra djela, ustrajnost činjenja prihvatljivih čina. Ta su sredstva poticanja pokazala svoju pozitivnu usmjerenost, ali i slabu stranu; učenik može postupati na naučeni način radi pohvale ili nagrade, ali ne iz osjeća dužnosti i odgovornosti.

Kazna je posljedica nakon koje se smanjuje vjerojatnost pojavljivanja ponašanja koje ju je izazvalo. Psiholozi ističu da „umjerena do stroga kazna, ako se primjenjuje jasno i dosljedno, učinkovita je u smanjivanju nepoželjnog ponašanja“, ali može prouzročiti više negativnih učinaka, npr. izazvati agresiju, izbjegavanje interakcije s osobom koja je izrekla kaznu, smanjivanje stupanja verbalnih aktivnosti u razredu, onaj tko kažnjava može postati model ponašanja, kazna kazuje učeniku što je učinio krivo, ali ne što bi umjesto toga trebao činiti, kažnjavanje ima kvalitetu ovisnosti (sve češće pribjegavanje kažnjavanju). Prihvaća se stav da kažnjavanje uvijek treba koristiti „u kombinaciji s potkrepljenjem za prikladna ponašanja koja želimo da dijete pokazuje“ (Vasta, Haith, Miller, 1998., str. 46).

Tablica 12. Podatci o primjeni pedagoških mjera

ŠKOLSKA GODINA	POHVALE I NAGRADE		UKUPNO	KAŽNJENO				UKUPNO
	Pohva- ljeno	Nagra- đeno		Opo- mena	Ukor	Strogi ukor	Preseljeni u drugu školu	
1992./93.	3.373	431	3.804	60	76	97	-	233
1993./94.	3.777	365	4.142	122	123	76	1	322
1994./95.	3.737	567	4.304	82	78	56	-	216
1995./96.	4.019	672	4.691	134	67	88	-	289
1996./97.	4.155	679	4.834	112	87	61	3	263
1997./98.	4.102	443	4.545	149	78	72	-	299
1998./99.	4.434	563	4.997	563	91	76	3	733
1999./00.	4.253	541	4.794	228	100	72	1	401
2000./01.	4.728	539	5.267	219	114	9	2	426
2001./02.	4.216	713	4.929	258	133	85	-	476
2002./03.	4.517	559	5.076	228	127	42	2	399
2003./04.	4.533	487	5.020	283	101	55	-	440
2004./05.	4.798	731	5.529	424	126	42	1	593
2005./06.	4.745	708	5.453	356	104	47	-	507
2006./07.	4.531	691	5.222	421	132	47	1	601
2007./08.	4.351	598	4.949	505	163	62	2	732
2008./09.	4.083	687	4.770	438	155	59	3	655
2009./10.	4.007	811	4.818	343	118	47	-	506
2010./11.	3.970	628	4.598	364	117	46	-	527
2011./12.	3.936	511	4.457	280	65	28	-	373
2012./13.	3.729	464	4.193	225	77	18	-	320
2013./14.	3.603	518	4.121	216	61	22	-	299
2014./15.	3.711	579	4.290	290	66	23	-	379
2015./16.	3.676	572	4.248	181	53	13	1	248
2016./17.	3.754	681	4.435	192	64	14	1	271

I pozitivne pedagoške mjere, bilo pohvala bilo nagrada, u stalnom su porastu, što se prvo može utvrditi usporedbom postotaka početne i završne godine ove analize (28,3 : 43,7 %). Postotak pohvaljenih učenika kreće se od 24,1 % (1992./93.) do

40,5 % (2004./05.), a postotak nagrađenih učenika je između 2,7 % (1993./94.) i 7,6 % (2009./10.).

Na drugoj su se strani postotci negativnih pedagoških mjera također povećavali (1,7 : 4,3 %). Postotak učenika kojima je izrečena opomena kretao se od 0,4 % (1992./93.) do 4,3 % (1998./99.), ukor od 0,6 % 1992./93. do 1,4 % (2007./08.) i strogi ukor od 0,07 % (2000./01.) do 0,7 % (1995./96.). Osim toga, neke su škole donijele odluku o preseljenju učenika u drugu školu.

Škole izriču i pozitivne i negativne pedagoške mjere radi ostvarivanja određene svrhe, s jedne strane radi poticanja određenog ponašanja a s druge strane radi korekcije. Jesu li ove pedagoške mjere ostvarile svrhu? Valjan i pouzdan odgovor mogao bi se dati tek nakon provedbe empirijskih istraživanja, što nije bio cilj našeg istraživanja.

4.7. Izostanci učenika – kao pokazatelj i odnosa prema obvezama

Jedna je od učenikovih dužnosti, prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008., članak 61) „pohađanje obveznog dijela programa i drugih oblika odgojno-obrazovnog rada koji je izabrao“, a roditelj je dužan brinuti da „učenik redovito izvršava obveze te u primjerenom roku javiti razlog izostanka učenika“ (članak 136).

Tablica 13. Podatci o izostancima učenika¹⁶

ŠKOLSKA GODINA	SVEUKUPNO UČENIKA	UKUPNO SATI IZOSTANAKA	BROJ IZOSTANAKA		PROSJEČNO %
			Neopravdano	Opravdano	
1992./93.	13.440	474.426	32.080	442.166	35,2
1993./94.	13.660	417.536	38.263	379.273	30,5
1994./95.	13.623	375.259	32.295	342.964	27,5
1995./96.	13.386	495.593	26.819	468.774	37,0
1996./97.	13.097	205.484	12.832	192.652	15,6
1997./98.	13.043	421.286	21.600	399.686	32,2
1998./99.	13.051	489.595	30.293	459.302	37,5
1999./00.	12.710	391.688	27.764	363.924	30,8
2000./01.	12.488	414.405	23.447	390.958	33,1

¹⁶ Od školske godine 1992./93. do 1997./98. škole su vodile evidenciju o posebnoj skupini učenika a bili su nepolaznici: 1992./93. = 47, 1993./94. = 49, 1994./95. = 28, 1995./96. = 32, 1996./97. = 10, 1997./98. = 23.

2001./02.	12.249	433.662	27.022	406.640	35,4
2002./03.	12.117	422.082	21.604	400.478	34,8
2003./04.	11.996	377.832	21.825	356.007	31,4
2004./05.	11.851	510.016	28.776	481.240	43,0
2005./06.	11.662	398.410	15.241	383.169	34,1
2006./07.	11.394	443.168	15.448	427.720	38,8
2007./08.	11.255	446.240	18.764	427.476	39,6
2008./09.	10.913	438.941	16.819	422.122	40,2
2009./10.	10.605	455.494	14.212	441.282	42,9
2010./11.	10.140	437.114	11.484	425.630	43,1
2011./12.	9824	421.725	13.247	408.478	42,9
2012./13.	9.532	396.340	10.738	385.602	41,1
2013./14.	9.342	376.122	9.463	385.585	40,3
2014./15.	9.106	458.700	9.220	449.480	50,3
2015./16.	8.905	385.085	5.693	379.392	43,2
2016./17.	8.866	408.110	3.690	404.420	46,0

U cjelini između dviju analiziranih godina povećan je postotak prosječnog broja izostanaka (35,2 : 46,0 %). Opravdani broj izostanaka kreće se između 0,4 sata (2016./17.) i 2,8 sati prosječno po učeniku (1993./94.). Valja istaknuti pozitivnu činjenicu da je stalno smanjivanje broja neopravdanih izostanaka posebno od 2013./14. školske godine. Prosječan broj sati opravdanih izostanaka kreće se od 14,7 (1996./97.) do 45,6 sati (2016./17.).

5. Djelatnici

Tablica 14. Podatci o zaposlenima

ŠKOLSKA GODINA	BROJ UČITELJA		BROJ RAVNATELJA	STRUČNO-PEDAGOŠKA SLUŽBA	OSTALI DJELATNICI	SVEUKUPNO ZAPOSLENIH
	Razredna nastava	Predmetna nastava				
1992./93.	325	398	26	31	288	1.068
1993./94.	331	444	26	33	309	1.143
1994./95.	327	393	26	32	291	1.070

1995./96.	326	382	26	36	291	1.062
1996./97.	328	413	26	36	290	1.093
1997./98.	327	396	26	34	288	1.071
1998./99.	334	395	26	56	288	1.099
1999./00.	334	398	26	35	284	1.078
2000./01.	336	412	26	42	310	1.126
2001./02.	341	443	26	43	313	1.166
2002./03.	344	488	26	53	329	1.240
2003./04.	344	496	26	60	339	1.265
2004./05.	340	540	26	60	328	1.294
2005./06.	333	575	26	65	344	1.343
2006./07.	336	596	26	63	344	1.365
2007./08.	349	587	26	68	344	1.374
2008./09.	349	598	26	68	345	1.386
2009./10.	359	599	26	71	346	1.401
2010./11.	329	639	26	71	344	1.409
2011./12.	334	637	26	65	337	1.413
2012./13.	338	662	26	64	346	1.452
2013./14.	335	651	26	66	339	1.417
2014./15.	342	645	26	67	343	1.423
2015./16.	334	639	26	68	339	1.406
2016./17.	337	645	26	67	337	1.412

U analiziranom razdoblju broj zaposlenih stalno se povećavao, a razlika je 344 zaposlenih između početne i završne godine iako je razlika bila i 384 školske godine 2012./13. Povećanje broja zaposlenih zabilježeno je u svim vrstama zaposlenih. U odnosu na početnu školsku godinu povećao se broj učitelja razredne nastave (+ 12), učitelja predmetne nastave (+247), zaposlenika stručno-pedagoške službe (pedagozi, psiholozi, defektolozi, socijalni radnici i knjižničari) (+ 36) i ostalih zaposlenika (+49). Ukupan broj zaposlenih osjetno se povećava od školske godine 2005./06. Međutim, treba reći da je naveden broj osoba bez obzira rade li one na puno ili skraćeno radno vrijeme, a realno bi se stanje sagledalo prikazivanjem svih zaposlenih u punom radnom vremenu.

Budući da je školski sustav centraliziran, odluku o zapošljavanju donosi resorno ministarstvo na temelju zahtjeva škole. Cilj naše analize nije bio tražiti uzroke povećanom broju zaposlenih i pored toga što se smanjuje broj razrednih odjela i broj učenika pa ćemo spomenuti samo neke opće razloge povećanom broju zaposlenih, a to su, primjerice, postupno provođenje izborne nastave vjeronauka 2 sata tjedno (umjesto jednog sata), učenje stranog jezika od 1. razreda osnovne škole (2003.), popunjavanje stručno-pedagoške službe stručnim suradnicima (npr. pedagogima), provođenje zakonske odredbe o smanjenju broja učenika u razrednim odjelima u kojima su učenici s teškoćama u razvoju, stvaranje novih školskih prostora (npr. sportskih dvorana), ali i drugi razlozi koji su većinom posljedica primjene zakona.

Zaključci

Na temelju analiziranih podataka empirijskog istraživanja možemo istaknuti pet zaključaka:

- Tendencija smanjivanja broja učenika u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji dio je populacijske politike u Republici Hrvatskoj. S obzirom na tu činjenicu osnivači osnovnih škola trebat će kontinuirano analizirati stanje mreže osnovnih škola i korigirati, posebno kad su u pitanju područne škole. Izrada nove mreže osnovnih škola temelji se na projekciji broja učenika u školskim područjima.
- Poboljšava se školski uspjeh učenika tijekom svih 25 proučavanih godina, pa je školske godine 2016./17. razred ponavljalo 0,5 % učenika. U strukturi općeg uspjeha povećava se postotak učenika koji su završili razred s odličnim i vrlo dobrim uspjehom. S određenim rizikom predviđamo da će se ta tendencija nastaviti i tako ostvariti ideja o školi uspjeha za sve kao humane ideje u čijoj je osnovi stav da učenici obvezne škole ne bi trebali ponavljati razred. Budući da danas ne možemo pouzdano tvrditi koje su se promjene dogodile (u školi i okruženju) i potaknule tu tendenciju, bit će potrebno znanstvenim istraživanjima to utvrditi, posebno u kontekstu ispodprosječnih postignuća naših učenika na međunarodnim ispitivanjima.
- Proteklih školskih godina povećavao se broj učenika s teškoćama u razvoju. Radi njihove uspješnije integracije u redovan odgojno-obrazovni rad, nužno je da svaka osnovna škola ima stručno-pedagošku službu s odgovarajućim suradnicima.
- Kvalitetnije vođenje i upravljanje podsustavom osnovne škole, posebno kad se radi o mreži škola, zapošljavanju uopće, intervencijama u slučaju potreba, traži veću razinu decentralizacije sustava.
- Obrazovna politika treba analizirati postojeću praksu prikupljanja, obrade i analize podataka o osnovnom školstvu u županijama. Prema sadašnjem sta-

nju potrebno je županijama vratiti (i dalje se podatci mogu slati resornom ministarstvu) obvezu i mogućnost da njihove službe zadužene za obrazovanje prikupljaju i analiziraju relevantne podatke radi njihova razmatranja na najvišim tijelima županije.

Literatura i izvori

1. Babarović, T.; Burušić, J.; Šakić, M. (2009), Uspješnost predviđanja obrazovnih postignuća učenika osnovnih škola Republike Hrvatske. *Društvena istraživanja*, 18, br. 4-5, str. 673-695.
2. Baranović, B. (ur.) (2006), *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj: različite perspektive*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu; Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja.
3. Bežen, A. (1991), Školstvo u hrvatskom Domovinskom ratu. *Napredak*, 132, br. 3, str. 227-237.
4. Gelo, J. (1987), *Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780. do 1981.g.* Zagreb: Globus.
5. Grgin, T. (1986), *Školska dokimologija: Procjenjivanje i mjerenje znanja*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Matica osnovne škole: Podaci na kraju školske godine 1998./99., 1999./2000., 2000./01.¹⁷, 2001./02., 2002./03., 2003./04., 2004./05., 2005./06., 2006./07., 2007./08., 2008./09., 2009./10., 2010./11.¹⁸
7. Naredba o organizaciji rada u osnovnim i srednjim školama u 1991./92. školskoj godini. *Narodne novine*, br. 41, 16. kolovoza 1991.
8. Nastavni plan i program u ratnim uvjetima (1991), U: H. Vrgoč (ur.), *Zakon, podzakonski akti i upute za rad u osnovnim školama*. Zagreb: Zavod za školstvo, str. 48-56.
9. *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (2006). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
10. Obvezni nuputak o uključivanju prognane i izbjegle djece predškolske dobi i učenika osnovnih i srednjih škola iz Republike Bosne i Hercegovine u odgovarajuće odgojno-obrazovne programe u Republici Hrvatskoj od 21. travnja 1992. Dokument nije javno objavljen nego je izravno dostavljen odgojno-obrazovnim ustanovama.
11. Osnovno školstvo: Podaci na kraju školske godine 1992./93., 1993./94., 1994./95., 1995./95., 1996./97., 1997./98. Ured za prosvjetu, kulturu, informiranje, sport i tehničku kulturu, Bjelovarsko-bilogorska županija.
12. Slukan Altić, M. (2008), Povijest županijskog upravno-teritorijalnog ustroja Bjelovarsko-bilogorske županije. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, sv. 2, str. 9-33.
13. Strugar, V. (1994), *Bibliografija bjelovarskog školstva (1876. – 1993.)*. Bjelovar: Ogranak Hrvatskog pedagoško-književnog zbora; Čvor.

¹⁷ Od 2001./02. školske godine nadležnost u području odgoja i obrazovanja i obradi podataka preuzima Ured državne uprave, Pododsjek za prosvjetu Bjelovarsko-bilogorske županije.

¹⁸ Poslije školske godine 2010./11. Ured državne uprave ne piše zbirne izvještaje za osnovne škole, jer škole podatke šalju u tadašnje Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Autor je podatke od 2011./12. do 2016./17. školske godine osobno prikupio izravnim kontaktom sa školama i obradio.

14. Strugar, V. (1996), *Bjelovarsko-bilogorska županija*. Bjelovar: Bjelovarsko-bilogorska županija; Čvor.
15. Strugar, V. (1998), Utemeljenje pučkoga (osnovnog) školstva u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. *Napredak*, 139, 4(1998.), str. 456-466.
16. Strugar, V. (2004), Pripremanje učenika za život: međunarodno provjeravanje znanja i sposobnosti. *Zbornik Učiteljske akademije u Zagrebu*, 6, br. 2, str. 161-170.
17. Strugar, V. (2005), Osnovno školstvo Bjelovarsko-bilogorske županije u svjetlu demografskih kretanja 1993. – 2005. *Anali za povijest odgoja* (Zagreb), 4(2005.), str. 121-143.
18. Vasta, R.; Haith, M. M.; Miller, S. A. (1998), *Dječja psihologija: Moderna znanost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
19. Vodvarka, A. (1996), Demogeografska situacija područja općine Daruvar. U: Josef Matušek: *Česi u Hrvatskoj*. Daruvar: Jednota, str. 202.
20. Vukasović, A. (2001), *Pedagogija*. Zagreb: Hrvatski katolički zbor „Mi“.
21. Wertheimer-Baletić, A. (2017), *Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika* (Izbor radova). Samobor: Meridijani.
22. Zakon o odgoju i obrazovanju na jezicima i pismu nacionalnih manjina. *Narodne novine*, 2000., br. 51.
23. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. *Narodne novine*, 27. srpnja 2008., br. 87.
24. Zakon o osnovnom školstvu. *Narodne novine*, 20. prosinca 2001., br. 114.
25. Zakon o osnovnom školstvu. *Narodne novine*, 31. prosinca 1990., br. 59.
26. Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine*, 1992., br. 90, 30. prosinca 1992., str. 2144-2183.
27. Zakon o odgoju i obrazovanju na jezicima narodnosti. *Narodne novine*, 1979., br. 25.

Primary Education in the Bjelovar-Bilogora County 1992/93 – 2016/17: State and Perspectives

Summary

The Bjelovar-Bilogora County, one of twenty counties in the Republic of Croatia, was formed in 1992. The author presents in a summarized, historical manner the beginnings of the primary schooling system in the territory of the County, according to areas centred by: Bjelovar, Čazma, Garešnica, Daruvar, and Grubišno Polje. The subjects of the empirical research are the state and the development of primary education between the school years of 1992/93 and 2016/17 on a sample of 26 primary schools. The objective of the research is to present the data on the following three major topics: the organization of the network of primary schools; students; and employees.

The data have shown that over the studied period of 25 years, there has been a decrease in the number of primary-school students by 4,574, and the tendency

is that this number will continue to decrease, in harmony with the present demographic movements. Moreover, the average school achievement is increasing; and in the school year 2016/17, grade repetition was present in only 0.5 % of students. This may be an indication to the fact that the pedagogical idea of *Success for All* is coming to life. A tendency towards an increase in employment – in most cases as an effect of the implementation of legal regulations – has been observed.

The perspective includes organizing a new network of primary schools, defining – on the basis of empirical research – the factors (school- and family-related) that generate school achievement, and continuing to fill in vacancies in professional pedagogical school services by experts needed, since the number of challenged students is increasing.

Keywords: Bjelovar-Bilogora County; primary education; school area; network of schools; school achievement; challenged students; educational measures; absence from school; employees.

Prof. dr. sc. Vladimir Strugar

Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru,

Antuna Branka Šimića 1b, HR – 43000 Bjelovar

zavodbj@hazu.hr; vladimir.strugar@bj.t-com.hr